

Јелена В. Грубор¹Друга крађујевачка гимназија, Крађујевац
Филолошки факултет Универзитета у Београду

РОДНО ОЗНАЧЕНЕ ЛЕКСЕМЕ ЗА НАЗИВЕ ЗАНИМАЊА, ЗВАЊА И ТИТУЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Истраживање је подстакнуто јавном полемиком у српском друштву поводом коришћења и евентуалне стандардизације родно лексикализованих назива за занимања, титуле и звања у српском језику. Будући да се на основу ставова могу предвидети тенденције у језичком понашању, главни циљ истраживања јесте да се утврди генерални став испитаника према наведеној теми, као и да се утврде најчешћи квалификатори везани за (не)употребљавање ових лексема. У истраживању је учествовало 30 говорника српског језика, са подједнаком заступљеношћу женских и мушких испитаника, различитог степена образовања, из различитих географских подручја. Узорак је испитан техником полуструктурираног интервјуа, а добијени резултати су анализирани помоћу квалитативне анализе. Основни закључци су да мушки испитаници генерално имају умереније ставове према овој теми, и да највећи део испитаног узорка припада *култури стандардног језика*. Испитаници промене у језику доживљавају као *нелегитимне и неприхватљиве* јер се промене перципирају као *грешке* у језику који представља *културно благо* српског народа.

Кључне речи: језичке промене, култура стандардног језика, родна равноправност, родно означене лексеме

1. Уводне напомене

Због реакција српске јавности поводом извођења, коришћења, па и потенцијалне стандардизације родно означених лексема за називе занимања, звања и титула (у женском роду), ауторка овог рада ће се позабавити питањем како један део становништва Србије реагује на ову појаву. Издвајају се два супротстављена становишта у српском друштву: прво чине лингвисти који креирају језичку политику и планирање у нашој земљи, друго, социолингвисткиње, и невладине организације које се боре за људска права, родну равноправност и сл. Ове полемике су привукле пажњу широке јавности у скоријој прошлости, што се огледа у помало непромишљеним изјавама, као и превише страственим текстовима атрактивних наслова у нашој штампи (Клјајић 2007; Stanković 2007; Terzić 2006 и др). Самим тим, наведена тематика заслужује подробнију анализу јер представља актуелно питање у нашем друштву.

1 bram.english@yahoo.co.uk

Пре кратког осврта на досадашња истраживања која су спроведена из области језика и рода (поддисциплине социолингвистике), потребно је дефинисати концепт *род*. Савремена лингвистика инсистира на раздвајању термина *пол*, који је одређен биолошким критеријумом, и *род*, који је друштвено конструисан (Filipović 2009a; Polston, Taker 2006 и др). Филиповићева (2009c: 109) дефинише род као „друштвену категорију која се развија и мења током живота и која корелира са великим бројем других друштвених варијабли, које такође варирају од једног животног доба до другог.” Дакле, род као друштвено-културолошки конструкт настаје и развија се у интеракцији са осталим друштвеним варијаблима (Šešir 2008). Другим речима, идентитет говорника представља склоп различитих друштвених варијабли (род, класа, узраст, раса, етницитет, занимање и др), и условљен је различитим делатним заједницама и/или друштвеним мрежама којима појединци припадају, односно у којима у динамичном смислу мењају и модификују свој идентитет, али и креирају нови идентитет и идентитете (Mekini, Norton 2008).

Рана истраживања у Србији, уско повезана са предметом истраживања, углавном су се бавила или утврђивањем фреквентности употребе лексема за називе занимања, звања и титула (нпр. Berisavljević 1986; Milanović 1981; Savić 1981 и др), или давањем практичних решења и предлога на ову тему (нпр. Savić 1995)². У новијим истраживањима која полазе од савременијих лингвистичких теорија, ова појава се третира као друштвено и културолошки условљена, и као производ језичких идеологија, насталих као последица традиционалног културног модела (нпр. Filipović 2011).

У нашем раду, предмет изучавања јесте реаговање говорника српског језика на наведену појаву, и генерални став према коришћењу већ постојећих (стандардизованих) и увођењу нових (нестандардизованих) лексикализованих назива за занимања, звања и титула за означавање особа женског пола. Дакле главни задатак је утврдити шта испитаници мисле о извођењу и коришћењу родно означених лексема. Будући да ауторка има мишљење да језичке промене имају вертикалну путању, тј. крећу од говорника и незваничних употреба, а потом, под условом да су довољно фреквентне и да су довољно дуго у језичкој употреби, доспевају до језичких планера, који доносе одлуке о њиховом потенцијалном уврштавању у званични језички регистар, испитивање мишљења говорника једног језика представља веома важан аспект ове динамике.

Пошто се утврђивањем ставова могу предвидети тенденције у понашању (Rot 2003: 316), у овом случају језичком понашању, неопходно је истражити како говорници као припадници једног друштва поимају ову појаву и какве *поруке* леже у основи њихове перцепције, те су основна истраживачка питања рада следећа: (1) који је генерални став говорника према овој теми, и (2) шта лежи у основи тог става?

2 И неки савременији радови се баве давањем практичних решења и предлога (нпр. Savić 2011).

2. Методологија истраживања

Истраживање је дескриптивно, и нема за циљ да предлаже нека нова практична решења, нити да промовише *конзервативније* или *модерније* лингвистичко становиште, већ има основни циљ да утврди општи став испитаника и квалификаторе којима се наведена појава најчешће карактерише. Рад је уводног карактера и има задатак да пружи могући основ за будућа истраживања из наведене области. Резултати истраживања могу послужити за креирање упитника којим ће већи број испитаника бити тестиран писаним путем, како би се квантитативним путем утврдиле тенденције везане за појаву (не)коришћења родно означених лексема.

2.1. Узорак

У истраживању је учествовало 30 говорника српског језика различитог узраста, од 25 година до 64 ($M=38,29$; $SD=11,94$), са подједнаком заступљеношћу особа женског и мушког пола, српске националности. Иако националност није била предуслов за учествовање у истраживању, присуство само српске националности представља игру случаја. Испитаници припадају различитим географским подручјима, односно потичу и/или живе у различитим градовима Србије (Зрењанину, Београду, Крагујевцу, Нишу и сл). У погледу образовања, испитаници чине особе са различитим степеном образовања, и то: IV степен стручне спреме чине особе са завршеном средњом школом, VI степен особе за завршеном вишом школом, VII/1 степен особе са завршеним факултетом, VII/2 степен особе са завршеном магистратуром и VIII степен особе са завршеним докторатом. Најмање заступљене категорије јесу VII/2 и VIII степен стручне спреме јер су испитаници из наведених категорија представљали циљну групу ранијих истраживања.

Испитаници представљају градско становништво из разлога што промене у данашњем српском језику, према мишљењу ауторке, преваходно имају путању која је слична промени језика у америчком друштву, тј. крећу од *урбанијих* средина, као културних фокалних тачака, а касније се могу пренети и на *руралније* средине (в. Volfram 2005). У погледу узраста, првобитна замисао је била да испитаници буду старији од 20 година јер је дискутабилно да ли млађи део популације има развијену свест о наведеној појави, и колико устаљено користи родно означене лексеме, будући да већина није у радном односу или је на самом почетку, те примарна сфера њиховог интересовања није везана за питања занимања и функција које неко обавља. Међутим, током истраживања, особе млађе од 25 година нису биле расположене да учествују у нашој студији јер, према њиховим речима, немају мишљење о овој теми. Из тог разлога, доња граница година испитаника у истраживању јесте 25 година. Такође, у узорак су биле укључене и особе старије од 55 година

јер смо мишљења да ова старосна група има иза себе велико животно искуство, те поседује проницљивије и комплексније виђење ове теме.

2.2. Ток истраживања и коришћени инструменти

Узорак је испитан у периоду од месец дана, током марта 2010. године, техником полуструктурираног интервјуа. Разлог одабира ове технике лежи у чињеници да ставови говорника према наведеној теми нису довољно изучавани, и представљају непознаницу истраживачима, па би испитивање путем писане анкете могло бити преурањено. Како би избегла наметање властитих ставова и идеја, које би анкетање писаним путем или испитивање техником структурираног интервјуа могло да садржи, ауторка се одлучила за поменути технику, што је омогућило испитаницима да у извесном смислу креирају ток интервјуа. Неструктурирани интервју је такође одбачен зато што циљ истраживања није да утврди „дубоки смисао феномена” (Dornej 2009: 135–136), и што ова тематика није потпуно неиспитана, већ постоји велики број студија и код нас и у иностранству које су дале значајан увид проучавањем ове тематике.

Са друге стране, полуструктурирани интервју који смо користили у нашем истраживању претпоставља одређене одреднице, али и слободу да се поставе додатна потпитања. Заправо, интервју је садржавао питања која су имала за циљ да се одреде социодемографске карактеристике узорка (године, пол, степен стручне спреме и сл.) и групу питања којима се желело испитати: (1) шта испитаници мисле о извођењу имена женског рода за занимања, титуле и звања; да ли се слажу са овом тенденцијом; (2) ко је, по њиховом мишљењу, иницијатор промена и са којим побудама; (3) да ли се ови облици користе у медијима и њиховом окружењу, да ли их они сами користе; и најзад испитаници су замољени да наведу конкретне примере за занимања, титуле и звања које користе за означавање особа женског пола (као референтни оквир за класификацију датих примера у стандардизоване, односно нестандардизоване речи, коришћено је најновије издање речника српског језика („Речник” 2007)). Такође, током интервјуа су постављана и потпитања ради јаснијег дефинисања става, кларификације или евентуалног увођења оних аспеката који нису узети у обзир приликом припреме нацрта истраживања.

За анализу добијених података коришћена је квалитативна анализа, што може представљати једно од ограничења истраживања, јер сама природа ове анализе доноси извесну дозу субјективности у смислу прожимања личног искуства, претходно стечених знања и навика, као и личних карактеристика.

3. Резултати истраживања

Као што смо већ нагласили, испитаници су усмено одговарали на сет постављених питања и на потпитања која су постављана током са-

мог интервјуа, и додавали су идеје/садржаје које су сматрали важним за наведену тематику. У овом поглављу биће представљени само резултати који су одраз *најзаступљенијих мишљења испитаника*, а интерпретација ће бити предмет наредног поглавља.

Пре него што прикажемо резултате истраживања, задржаћемо се кратко на дефинисању појма *родно лексикализованих речи*. Родно лексикализоване речи, односно називи за занимања, титуле и звања, представљају изведене именице за означавање особа женског пола (нпр. директор – директорка; министар – министарка; преводац – преводитељка и сл). У складу са савременом теоријом језика и рода, поменутом на почетку рада, род је сложени конструкт који није одређен само биолошким критеријумом, већ је и друштвено условљен, те зато нећемо говорити о *полно лексикализованим* називима за занимања, титуле и звања.

3.1. *Коришћење и увођење родно лексикализованих назива за занимања, титуле и звања*

На питање које је имало за циљ да се утврди да ли испитаници генерално сматрају да постоји *лингвистичка* или *друштвена потреба* за коришћењем, па и увођењем родно означених лексема, испитаници су били доста поларизовани у својим одговорима и поприлично изједначени у смислу дистрибуције опречних мишљења.

Најчешћи разлози за *прошивљење* укључивали су следећа мишљења испитаника: (1) непотребно је јер језички облици нису мерило равноправности (у овом ставу предњачиле су особе женског пола, и то највећим делом VII степена стручне спреме, док су особе мушког пола чиниле само једну трећину и то различитог нивоа образовања); (2) нове речи нису у духу српског језика (слично, овог мишљења биле су особе пре свега женског пола, и то различитог нивоа образовања, док су мушке особе чиниле поново трећину, али овога пута само IV степена стручне спреме); (3) непотребно је јер већ постоје неутрални облици за означавање особа оба пола (овога пута једнака заступљеност испитаника по полној основи, и то женске особе само VII степена стручне спреме, а мушке особе различитих нивоа образовања); (4) користе се постојећи облици из навике, али не и „нови” (највећи број женских особа, пре свега, VII, али и IV степена, и само један испитаник IV степена); и (5) коришћење и увођење облика за означавање особа женског пола је вештачки и наметнуто, а понекад и агресивно (изједначена заступљеност женског и мушког пола, где су све женске особе биле VII степена, а мушке најпре IV).

Са друге стране, најчешћи разлози у прилог *слањању* укључивали су следећа мишљења: (1) пожељно је и смислено ради остваривања равноправности (ово је најзаступљеније мишљење, а дистрибуција испитаника по полу и нивоу образовања је готово изједначена, са више присталица мушког пола); (2) пожељно је због политичке коректности (најпре испитаници мушког пола, пре свега VII степена, и мали број особа женског пола IV и VI степена); и, (3) потребно је у језичком смислу јер је

неприкладно жену означити мушким полом (предњаче особе мушког пола, различитог нивоа образовања, и само две особе женског, VII/2).

Наредно питање имало је за циљ да одреди мало личнији став испитаника и утврди *да ли се испитаници слажу са поменутом тенденцијом у језику или не*. Иако је већи број испитаника који се слажу са наведеном тенденцијом него оних који се противе, дистрибуција одговора је поприлично изједначена, као и код претходног питања.

Најчешћи разлози за *поштивање* укључивали су следећа мишљења: (1) не слажем се са увођењем неких „нових” речи (нестандардизованих), а „старе” (стандардизоване) користим из навике (предњаче особе женског пола, и то највише VII степена стручне спреме, и приближно једна трећина особа мушког, IV степена); (2) не постиже се на тај начин равноправност (подједнака заступљеност по полу, и то женске особе различитих нивоа образовања а мушке IV степена); и, (3) компликовано је и отежавало би конверзацију и уносило забуну (углавном оба пола, IV степена).

Најчешћи разлози у прилог *подржавању* наведене тенденције укључивали су следеће разлоге: (1) неприкладно је женску особу означити мушким родом, што углавном проистиче из стечених навика које треба мењати (најзаступљеније мишљење које имају особе мушког пола свих нивоа образовања, и незнатан број особа женског, VII/2); (2) женске особе треба изједначити са мушкарцима, у смислу равноправности (дистрибуција испитаника по полу и нивоу образовања је готово изједначена, са више присталица мушког пола); (3) потребно је жене учинити видљивим у смислу њихове афирмације (исто као под (2)); и, (4) не постоји лингвистичка препрека да се то не учини (исто као и под (2)).

3.2. Родна равноправност и покрећачке снаге наведених језичких промена

На питање да ли се женама ускраћује право на *равноправност* некористићењем или неувођењем оваквих лексема, већина испитаника, и једног и другог пола, свих нивоа образовања, одговорила је негативно. Међу испитаницима су присутни и они који се слажу са новом тенденцијом у језику, али је не повезују са концептом равноправности. Већина сматра да су жене већ равноправне и да језички облици нису мерило равноправности, већ да има много „значајнијих и алармантнијих” аспеката неравноправности којима се треба позабавити. Слично овоме, велики број особа женског пола (поготово вишег степена образовања), па и мали број испитаника мушког пола (различитог образовног нивоа) не посматра „неутралне облике” као облике за изражавање мушког рода, већ праве разлику између граматичког и природног рода, што је у складу са прескриптивним граматикама српског језика.

На питање ко је иницијатор поменутих тенденција у језику, приближно једна трећина испитаника (и женског и мушког пола, различитог нивоа образовања) сматра да су то феминистички покрети, друга

трећина је била мишљења да су то разне женске, НВО и друге организације, а преостала трећина је имала сијасет различитих идеја (ЕУ која подстиче равноправност, неписмен народ који не зна стандардни језик, млади интелектуалци и младе интелектуалке, министарство просвете и др). Занимљиво је да је као одговор на потпитање везано за *побуде* са којима иницијатори ових промена наступају, већина испитаника навела као главни разлог *равнојправности*, али велики број њих је додао да се тежи нечему што је већ природно и што већ постоји, и да се у том смислу огледа бесмисао ових тежњи.

3.3. Медији, друштвено окружење и лични избор

Поред образовања, *медији* и друштвено окружење важни су чиниоци социјализације и значајно утичу на формирање ставова. Испитаницима је постављено питање да ли се наведени облици користе у медијима и да ли их људи око њих користе. Готово половина испитаника је одговорила да се они користе у медијима или ретко или само у неким, а преостала половина је била неуједначена (највећи део је одговорио позитивно, а преостали део је нагласио да се користе само стандардне речи).

У погледу *друштвеног окружења*, половина испитаника је одговорила да се поменуте речи не користе у њиховом окружењу, а одговори друге половине били су распоређени слично ситуацији са медијима, са посебним нагласком на коришћењу стандардизованих речи које спонтано користе, на које су навикли, и које су, самим тим, у духу нашег језика.

Испитаницима је постављено питање да ли и *сами* користе наведене облике и замољени су да наведу називе занимања, титула и звања, које користе у женском роду. Број испитаника који су изјавили да користе поменуте облике изједначен је по критеријуму пола, али је заступљеност мушкараца за нијансу већа. Највећи број испитаника, готово половина, изјавио је да не користи изведенице женског рода. То није сасвим реална слика будући да су испитаници наводили доста примера за занимања и титуле које користе. Што се тиче универзитетских звања, готово сви испитаници су изјавили да користе *професорка* и *асистенткиња*, а само незнатни број, из групе оних који се слажу са тенденцијом извођења именица женског рода, навео је одређене примере који не припадају стандардном речнику („Речник” 2007), и то: *деканица/деканеса*, *професорка емерија*, *докторица наука*, *доценткиња*,³ *реktorка*,⁴ као и *жрадоначелница*,³ *полицајка*,⁵ *водитиљка*,⁶ *педагогица*.⁷ У групи која се не слаже са поменутом тенденцијом, апсолутно сви примери припадају стандардном језику („Речник” 2007), и представљају различита зани-

3 Ови облици се не јављају у Речнику (2007).

4 *ректорица* = *ректорева жена, жена ректор („Речник” 2007).

5 Овај облик се јавља у Речнику (2007).

6 Овај облик се јавља у Речнику (2007), као алтернативни облик *водитиљкици*.

7 Овај облик се јавља само у вишетомној верзији Речника (1982) у значењу *учитиљкици.

мања на хијерархијској лествици, а не само она „најнижа”, како показују резултати неких претходних истраживања.

3.4. Најчешћи квалификатори везани за (не)упошребљавање родно лексикализованих назива за занимања, шипшале и звања

Најчешћи квалификатори које су испитаници користили кад су карактерисали употребљавање и увођење наведених лексема, јесу: (1) када сеprotиве: непотребно, није у духу српског језика, компликовано; (2) када подржавају: пожељно, неопходно, лингвистички изводљиво, коректно. Треба нагласити да дубља анализа сугерише да се наведени „негативни” квалификатори односе само на нестандардизоване речи, а посебно на оне са моционим суфиксом -иња (нпр. *социолошкиња*, *биолошкиња*, *психолошкиња*, *педагошкиња*), и на неке појединачне примере као *судиница*, а не на све изведенице. Такође, неки испитаници су скренули пажњу да је иста проблематика присутна и у супротном смеру, тј. да се не може наћи адекватан назив за особе мушког пола (нпр. *секретарица*, *бабица* и сл).

4. Дискусија

У складу са истраживачким питањима постављеним на почетку рада стиче се утисак да су мишљења на задату тему подељена и да је генерални став неуједначен. Ипак, чини се да мушки испитаници имају умеренији став по овом питању од испитаница, и то нарочито оних са вишим степеном образовања.

Резултати истраживања сугеришу да велики део узорка припада култури стандардног језика јер верује да њихов језик постоји у стандардизованом облику, што утиче на начин како доживљавају свој језик (Milroј 2001: 530). Будући да је „канонска форма језика драгоцено наслеђе које је стварано генерацијама” (Milroј 2001: 537), испитаници сматрају да нове изведенице *кваре језик*, *нису у духу српског језика* или *једносјавно не звуче*. Има испитаника који верују да промене долазе *сјоља*, и да сви екстерни чиниоци негативно утичу на српску културу, деградирају говорнике српског језика *кварећи језик*, који је наше „културно благо” (Milroј 2001: 538). Зато долази до великог отпора при покушају да се *наметну* промене. Овај став сугерише да се језик посматра пре свега са чисто лингвистичког аспекта, и то у структуралистичком смислу униформне творевине, чему у прилог иде уједначено мишљење да су стандардне језичке форме *природне* и да нису *стварано шело*, док било какве варијације руше *јединствени језички систем*. У том смислу, издвајају се лингвофобични испитаници који заговарају језички пуризам, у смислу да показују велики отпор према променама у језику. Многи социолингвисти сматрају да су промене својствене сваком живом језику и да не постоји савршено стабилан језик (в. нпр. Milroј 1992, 2001). Дакле, језик

се не може посматрати као прост скуп делова јер се језик мења као што се мењају и друштвене околности у којима се он користи.

Испитаници који посматрају језик као друштвену творевину посматрају ову појаву различито. Један део верује да не постоје лингвистички разлози за промене јер постоје *неуитрални облици* који не означавају само мушки род, већ представљају „семантички неутралне садржаје” (Fekete 2002: 84), али се истовремено не противе тим променама, било из разлога што верују да се на овај начин индиректно може побољшати положај жена у нашем друштву, било због чињенице да су промене у језику врло честе, па им се не треба опирати. Многи су мишљења да су промене у језику легитимне, али да се њима морају позабавити стручњаци јер је њихово нереаговање довело до стварања *неадекватних језичких форми*. Супротно овоме, један део испитаника верује да постоји и лингвистичка и друштвена потреба за променама у језику јер истицање пола иде у прилог афирмацији жена у нашем друштву, и самим тим се слажу са овом тенденцијом.

Велики део узорка, махом женског пола, верује да су иницијатори ових промена одређене групације у друштву које *наводно* заговарају интересе целе женске популације, а у ствари заговарају само сопствене интересе. Ове групације упорно инсистирају на равноправности, премда се испитанице не осећају неравноправним, нити угроженим, при чему се спецификавањем пола управо истиче различитост и самим тим неједнакост. Ово мишљење је веома заступљено па се стиче утисак да свако, како су неки испитаници нагласили, *форсирање*, има супротни ефекат. Иако се овај отпор може посматрати кроз призму традиционалног културног модела, већина испитаника не доводи у везу концепт равноправности и језичке промене, те ауторка има мишљење да инсистирање на мушкој доминацији и женској пасивности може произвести још снажније противљење. Отпор се такође може приметити у изјавама испитаника да уопште не користе родно означене лексеме, иако се испоставило да се то односи само на нестандардизоване речи.

Закључак је да наведеној тематици треба приступити смиреније и да је неопходно да се језички стручњаци озбиљније њоме позабаве. Потребно је одредити језичку политику и одлучити се за њено спровођење, размотрити да ли је у српском језику могуће извршити неутрализацију (што је основни приступ у енглеском језику), родну спецификацију или феминизацију (Filipović 2009b: 27). Проблем лежи у томе што *традиционална лингвистика* код нас наступа са становишта да у српском језику постоји неутрализација, тј. да именица у мушком граматичком роду не мора нужно да корелира са природним родом особе која врши неко занимање или функцију, док *савременија схваћања* не прихватају ову идеју и траже родну спецификацију ради јасног одређивања особа по полном критеријуму. Чини се да се решење налази у компромису између ове две стране, и уважавању чињенице да је неопходно да друштвени чиниоци буду повољни да би се промена и догодила (Milroј 1992: 203). Са друге стране треба прихватити чињеницу да „лингвистичка промена по-

тиче од говорника” и да се „примењује у друштвеној интарекцији између говорника” (Milroј 1992: 164), те да се не смеју занемаривати мишљења говорника, нити реалне употребе ових лексема у свакодневном говору.

5. Закључне напомене

Иако је наш рад уводног карактера, резултати могу послужити неким наредним истраживањима која ће се спроводити било из области језика и рода, било из осталих социолингвистичких поддисциплина, а нарочито при испитивању језичких ставова говорника српског језика према новим речима или изведеницама, те у извесном смислу добијени резултати могу наћи примену и у истраживањима из области социологије језика, као и лингвистике образовања (језичког планирања и језичких идеологија).

Резултате, међутим, треба условно прихватити јер одсликавају мишљење испитаника овог истраживања, а не читаве популације Србије. Ограничења леже и у чињеници да су резултати добијени и интерпретирани помоћу квалитативне анализе, која не подразумева стандардизоване инструменте и аналитичке процедуре (Dorneј 2009: 38), због чега се не могу генерализовати на општу популацију. Такође, ставови се уобичајено испитују квантитативним путем; међутим, техника интервјуа не омогућава квантитативну обраду података. Ограничење представља и неукључивање млађе генерације од које се може очекивати прихватање промена/отпор према променама. Из наведених разлога, рад може послужити као полазна тачка наредног истраживања, у којем ће мишљења и изјаве испитаника бити укључене у скалу ставова на основу које би се на већем узорку извршила квантификација, и измерили ставови, не би ли се предвиделе евентуалне тенденције у српском језику. Према речима многих аутора, управо акценат треба да буде на истраживањима која ће комбиновати методе (квантитативне и квалитативне и/или етнографске и сл), како би се добили што прецизнији подаци о некој појави (Bergval 1999; Ћешић 2008 и др).

Основни закључци нашег истраживања јесу да највећи број испитаника припада култури стандардног језика, јер прихватају већ уврежене стандардизоване речи, због чега и имају отпор према увођењу нових изведеница јер им оне нарушавају „идеално стабилан језик” (Milroј 1992: 1) и њихово „културно благо” (Milroј 2001: 538), које је генерацијама стварано. Према овој теорији, многе лингвистичке промене које су у току перципирају се као грешке (Milroј 1992: 3), што одражава чврст став једног дела нашег узорка.

Поред тога, веома је заступљено мишљење, нарочито код особа женског пола вишег степена образовања, да језички облици нису показатељи ни мерило равноправности. Будући да се прихватање/одбијање језичких промена ограничава друштвеном интерпретацијом ових промена и односима који постоје међу друштвеним групама (Volfram 2005), стиче се утисак да концепт родне равноправности не треба да предста-

вља главну упоришну тачку при иницирању оваквих језичких промена јер наше испитанице сматрају да није реч о дискриминацији, већ о „традицији у језику, условљеној историјским, верским, културним и другим факторима” (Tešović 2006: 88). У том смислу, пожељно је размотрити и друге аспекте проучавања наведене тематике јер доминација једног пола не мора нужно бити разлог отпора према увођењу језичких промена, у овом случају родне спецификације у језику. Неки аутори сугеришу да је потребно размотрити концепт *моћи*, као и да контекстуалне употребе и различите стратегије могу означавати различите односе на равни моћ – солидарност (Tanen 2006).

Једна од најзначајнијих карактеристика језика јесте да се он константно мења јер је промена својствена језичкој природи (Milroј 1992:1), па је нереално очекивати да се наш језички систем неће променити када лингвистичка пракса сугерише супротно. Родно означене лексеме за занимања, титуле и звања се користе у неформалним контекстима, и само је питање времена када ће ући у званичан регистар српског језика. Ако узмемо у обзир друштвено условљен модел језичких промена (Milroј 1992), и чињеницу да су „норме друштвено уговорене, тј. да зависе од консензуса између говорника” (Milroј 1992: 4), може се претпоставити да ће наведене лексеме бити уврштене и у званичан језички регистар у одређеном тренутку, те ће у том смислу постати *прихватљиве* и оним говорницима који их сматрају *погрешним*. Судаћи према резултатима нашег истраживања, уврштавање родно лексикализованих лексема у званичан регистар српског језика може начинити значајан корак у процесу навикавања на постојање, односно присутност наведених лексема у српском језику. У овом случају увођење родно означених лексема је оправдано и са друштвеног и са лексичког аспекта. Са друштвеног јер су се промене у обављању занимања *заиста* догодиле у друштву; а са просто лексичког јер у великом броју случајева не постоје лексеме које означавају особе женског пола, те би њихово увођење такође било оправдано јер би имало функцију „попуњавања лексичких празнина” (Grubor 2011: 69)⁸.

Наш рад полази од социолингвистичке теорије културе стандардног језика, што је у складу са добијеним резултатима. У складу са тим, промене у језику јесу неопходне јер је језик променљива категорија која се мења у складу са друштвеним и културолошким променама, те је оправдано прихватити чињеницу да у прошлости оваква потреба није постојала јер су велики број занимања обављали само мушкарци. Данас се ситуација драстично променила, тако да заговарање постојања *неутралних именица* чији су носиоци особе мушког пола (в. нпр. Ivić 1995) није у складу са духом времена јер се на тај начин занемарује *природни развој језика* који друштвене и културолошке промене намећу.

8 Примере „обрнутог смера”, можемо видети у чињеници да се нпр. за термин медицинска сестра користи термин медицински брат/техничар јер су овај (конвенционално „женски”) посао почели да обављају и мушкарци.

Литература

- Bergvall 1999: V. L. Bergvall, Toward a comprehensive theory of language and gender, Cambridge: *Language in Society*, 28, Cambridge, 273–293.
- Berisavljević 1986: S. Berisavljević, Jezik i pol: titule i zanimanja žene u banci, Novi Sad: *Prilozi proučavanju jezika*, 22, Novi Sad, 119–133.
- Volfram 2005: Wolfram, W. *Sez Who? The Truth About Change*. <<http://www.pbs.org/speak/words/sezwho/change/>>. 20.12.2009.
- Češir 2008: J. Cheshire, Sex and Gender in Variationist Research, u J. K. Chambers, P. Trudgill, N. Schilling-Estes (ur.), *The Handbook of Language and Change*. Malden, MA, Oxford, Carlton, Victoria: Blackwell Publishing, 423–443.
- Dornej 2009: Z. Dörnyei, *Research Methods in Applied Linguistics*, Oxford: Oxford University Press.
- Fekete 2002: E. Fekete, *Jezičke doumice*. Beograd: Beogradska knjiga, Apostrof.
- Filipović 2009a: J. Filipović, *Moć reči: Ogledi iz kritičke sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Filipović 2009b: J. Filipović, *Rod, jezik i rodno osetljive jezičke politike*. „Beli” rad pripremljen kao uvod za javnu akademsku debatu o rodno osetljivim jezičkim politikama. Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva za rad i socijalnu politiku Republike Srbije i UNDP.
- Filipović 2009c: J. Filipović, Rodno osetljive jezičke politike: Teorijske postavke i metodološki postupci, Beograd: *Anali Filološkog fakulteta*, 21, Beograd, 109–127.
- Filipović 2011: J. Filipović, Gender and power in language standardization of Serbian, Sheffield: *Gender and Language*, 5 (1), Sheffield, 111–131.
- Grubor 2011: J. Grubor, Stav govornika srpskog jezika prema (neologizmima) anglicizmima u srpskom jeziku, Novi Sad: *Prilozi proučavanju jezika*, 42, Novi Sad, 65–79.
- Ivić 1995: M. Ivić, *O zelenom konju: Novi lingvistički ogledi*, Beograd: XX vek.
- Kljajić 2007: Kljajić, D. Mladoženja nema ženski rod. *Večernje novosti*, mart 2007. *Večernje novosti* online. 1.09.2009.
- Mekini, Norton 2008: C. McKinney, B. Norton, Identity in Language and Literacy Education, u B. Spolsky, F. M. Hult (ur.), *The Handbook of Educational Linguistics*. Malden, Malden, MA, Oxford, Carlton, Victoria: Blackwell Publishing Ltd, 192–205.
- Milanović 1981: Đ. Milanović, Jezik ženske štampe, Beograd: *Delo* 27 (4), Beograd, 66–82.
- Milroy 1992: J. Milroy, *Linguistic Variation and Change: On the Historical Sociolinguistic of English*, Language in Society, Oxford, Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
- Milroy 2001: J. Milroy, Language ideologies and the consequences of standardization, Oxford: *Journal of Sociolinguistics*, 5 (4), Oxford, 530–555.
- Polston, Taker 2006: C. B. Paulston, R. G. Tucker (ur.), *Sociolinguistics: The Essential readings*. Malden, MA, Oxford, Carlton, Victoria: Blackwell Publishing.
- Rečnik srpskoga jezika*. 2007. Vujanić, M. et al. (ur.). Novi Sad: Matica srpska.
- Rečnik srpskohrvatskoga jezika*, 6 tomova. 1982. Stevanović, M. et al. (ur.). Novi Sad, Zagreb: Matica srpska, Matica hrvatska.
- Rot 2003: *Osnovi socijalne psihologije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

- Savić 1981: S. Savić, Jezik i pol: termini za označavanje zanimanja koje vrše žene na fakultetu. VIII kongres psihologa SFRJ, sekcija: polne razlike. Zagreb.
- Savić 1995: S. Savić, Jezik i pol: istraživanja u zemlji, Beograd: *Ženske studije* 2 (3), Beograd, 228–244.
- Savić 2011: S. Savić, Suggestions for using gender sensitive language in the armed forces: Women and military ranks, Beograd: *Western Balkans Security Observer* 19, Beograd, 46–57.
- Stanković 2007: M. Stanković, Jezički seksizam, Beograd: *Looping* 3, Beograd, 4–7.
- Tanen 2006: D. Tannen, The Relativity of Linguistic Strategies: Rethinking Power and Solidarity in Gender Dominance, u C. B. Paulston, G. R. Tucker (ur.), *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Malden, MA, Oxford, Carlton, Victoria: Blackwell Publishing Ltd, 208–228.
- Terzić 2006: B. Terzić, *Povodom borkinja i sudinica: Veštački ženski. Politika*. Politika online. 1.09.2009.
- Tešanović 2006: D. Tešanović, Upotreba rodno senzitivnog jezika, u *On je rekla: Upotreba rodno-senzitivnog jezika*. Podgorica: Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, 88–90.

Jelena V. Grubor

GENDER-SPECIFIC LEXEMES DENOTING OCCUPATIONS, FUNCTIONS AND TITLES IN THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

This study has been prompted by the public disagreement in the Serbian society in relation to use and potential standardisation of gender-lexicalised names for occupations, functions and titles in the Serbian language. Owing to the fact that tendencies in language behaviour may be predicted on the basis of attitudes, the main aim of the study is to determine the general participants' attitude towards the matter at issue, as well as to determine the most frequent qualifiers in terms of (not) using these lexemes. Thirty speakers of Serbian have been recruited for the study, with an even distribution of females and males, of different level of education, and from different geographical regions. The participants were tested via semi-structured interview, and the gathered data were analysed by means of qualitative analysis. The most important conclusions are that males mainly have more moderate attitudes towards the issue in question, as well as that the majority of the participants belong to the *standard language culture*. The participants perceive language changes as illegitimate and unacceptable because these changes are regarded as *errors* in the language which represents the *cultural heritage* of the Serbian people.

Keywords: gender equality, gender-specific lexemes, language changes, standard language culture

Примљен у јуну 2013.
Исправљен 24.02.2014.
Прихваћен 01.03.2014.